

Asiantunteva avustaja – oikeudenmukainen oikeudenkäynti

*Suomen Asianajajaliiton puheenjohtajan Jarkko Ruoholan puhe
eduskunnan lakivaliokunnan Suomi 100 -juhlaseminaarissa 9.3.2017*

Ensimmäiset järjestäytyneet tuomioistuimet toimivat antiikin Kreikassa. Oikeus eriytyi selvästi erilliseksi yhteiskunnallisen toiminnan alueeksi ensimmäisenä antiikin Roomassa. Retoriikka eli puhetaito oli Roomassa tärkeää. Retoriikasta jalostui ajanlaskumme alkuvuosina käytäntö siitä, että henkilö edusti oikeudessa toista. Myös termi advocatus on peräisin tuolta ajalta. Asianajajaetiikkakin alkoi kehittyä varhain: Keisari Valentianuksen laissa säädettiin 300-luvulla muun muassa, että asianajajan tuli ennen muuta huolehtia oikeudellisesta avusta ja välttää vastapuolen herjaamista enempiä kuin asian hoitamisen kannalta oli tarpeellista.

Nykymuotoinen asianajotoiminta sai alkunsa Ranskasta. Siellä siirryttiin 1200-luvulla sellaiseen oikeudenkäyntimenettelyyn, jossa asianosaisen ei tarvinnut olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudessa, vaan hän saattoi lähettää asiamiehen sijaansa. Ranskassa säädettiin vuonna 1345 ensimmäinen asianajajia koskenut laki. Asianajajaksi ryhtyvän piti vannon 24-kohtainen vala, jossa hän muun muassa vannoi, että ei hyväksy ajettavakseen asioita, jotka tietää oikeudenvastaisiksi.

Ruotsi-Suomessa ammattimainen asianajo alkoi 1600-luvun alussa. Vuonna 1614 perustettiin Svean hovioikeus ja seuraavaksi työskentelykaupunkini Turun hovioikeus vuonna 1623. Tämä merkitsi tärkeää askelta kohti oikeushoidon ammattimaisuutta. Täällä myöhemmin tänään puhuva professori Pia Letto-Vanamo on tutkinut 1600-luvun suomalaista asianajajaa: Tutkimustulosten mukaan Suomen ensimmäiset ammattimaiset, oikeustiedettä opiskelleet asianajajat toimivat 1640-luvulla Turun raastuvanoikeudessa. Asianajajat jaettiin raastuvanoikeuden asianajajiin ja hovioikeuden asianajajiin. De sistnämnda kallades för advokater.

I Sverige-Finland var dock huvudregeln att varje part förde själv talan vid rättegång. Man kunde även anlita en lekman. Det blev inga större förändringar under autonomin. Enligt matrikeluppgifter fanns det år 1879 endast 20 advokater i hela Finland. Det är klart att de inte hann med väldigt många rättegångar.

Suomen itsenäistymisen jälkeen maamme asianajajakunta järjestäytyi valtakunnallisesti: Suomen Asianajajaliitto perustettiin Turussa vuonna 1919, ja minulla onkin ilo johtaa Asianajajaliitto toiselle satavuotiskaudelle. Asianajajia ja oikeudenkäyntiasioita hoitavia muita lakimiehiä oli kuitenkin edelleen varsin vähän ja maallikkoasioitsijoilla oli suuri rooli oikeudenkäynneissä vielä 1970-luvulla.

Merkittävä rajapyykki oli vuonna 1993 voimaan tullut oikeudenkäyntiuudistus, jolla riita-asioiden oikeudenkäynti muuttui suulliseksi, välittömäksi ja keskitetyksi.

Haastehakemukselta ja kirjalliselta vastaukselta ryhdyttiin vaatimaan paljon aiempaa enemmän. Käytännössä maallikon on lähes mahdotonta laatia haastehakemusta tai vastauskirjelmää oikeudenkäymiskaaren ja käräjäoikeuskäytännön edellyttämän sisältöisenä. Myös asian ajaminen pääkäsittelyssä ja mm. preklusiosäännösten ymmärtäminen vaatii asiantuntevaa avustajaa.

Yksityinen ihminen tai pk-yritys joutuu osalliseksi oikeudenkäyntiin hyvin harvoin, moni ihminen vain kerran elämässään. Oikeudenkäynnin kohteena on yleensä jokin osapuolille hyvin tärkeä asia: lapsen tapaamisoikeus, talokauppariita tai työsuhteen irtisanominen. Kun rikosasia käsitellään täysimittaisessa oikeudenkäynnissä, on usein kysymys rikoksesta, josta voi seurata vankeusrangaistus. Yritykset käyvät oikeutta tavallisimmin sopimusriidoista, joissa on isot taloudelliset intressit. Asiointi käräjäoikeudessa ei siis ole arkipäiväistä puuhaa. Jatkokäsittelylupajärjestelmän laajeneminen on johtanut siihen, että yhä useampi asia käsitellään täysimittaisesti vain yhdessä oikeusasteessa eli käräjäoikeudessa.

Edellä mainituista syistä on perusteltua, että asianosaisilla on oikeudenkäynnissä asiantunteva avustaja. Vaikka tuomioistuin tuntee lain, riippuu jutun lopputulos siitä, osaavatko osapuolet vedota oikeisiin seikkoihin oikealla tavalla. Ja lainsäädäntökin on nykyään niin laajaa ja moniulotteista, että kokenutta avustajaa tarvitaan sen esille tuomiseen, mihin lainkohtiin ratkaisu tulisi perustaa. Myös hallinto-oikeuksissa käsiteltävissä asioissa on asiaan perehtynyt avustaja usein tarpeen.

Oli erittäin tervetullut kehitys, että Suomessa säädettiin luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettu laki, joka tuli täysimittaisesti voimaan vuoden 2014 alusta. Näin oikeudenhoitomme astui ison askeleen eteenpäin ennen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuotta. Nyt lähes kaikki tuomioistuimissa asioita hoitavat lakimiehet täyttävät ainakin tietyt minimivaatimukset ja ennen kaikkea ovat ammatillisen valvonnan alaisia. Kuten tiedätte, Suomen Asianajajaliiton yhteydessä toimiva valvontalautakunta valvoo paitsi asianajajia ja julkisia oikeusavustajia myös luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia. Valvontalautakuntaan voi kannella asiakas, mutta myös kuka tahansa muu, esim. vastapuoli tai tuomioistuin. Käsittely on maksutonta.

I en rättsstat har advokatkåren en viktig uppgift att upprätthålla och utveckla rättsordningen och att handha rättskipning samt att förebygga och lösa tvister.

Enligt de vägledande reglerna om god advokatsed skall advokaten i sin verksamhet beakta

1. klienter som ska kunna lita på advokatens lojalitet;
2. klienternas motparter som advokaten ska bemöta sakligt och vars lagliga rättigheter advokaten ska respektera; och
3. domstolar och andra myndigheter inför vilka advokaten ska handla enligt lag och god advokatsed och främja en god och effektiv rättskipning.

Advokatens grundläggande värderingar är lojalitet mot klienten; oberoende av yttre inflytande eller av advokatens egna intressen; ojävighet; förtroende och oförvitlighet, dvs. att en advokat skall i sitt yrkesutövande liksom i övrigt undvika allt som kan skada advokatkårens anseende eller minska förtroendet för advokatkåren.

Suunnilleen vastaavat velvollisuudet, mutta vain oikeudenkäyntiasioiden hoitamisessa, on säädetty luvan saaneille oikeudenkäyntiavustajille. Eettisten sääntöjen ja valvonnan laajentaminen koskemaan muitakin kuin asianajajia on osoittautunut tarpeelliseksi, mutta riittämättömäksi. Oikeuskansleri tekikin tammikuussa aloitteen luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain muuttamiseksi mm. siten, että valvonta laajennettaisiin koskemaan luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien kaikkea ammattitoimintaa. Kansleri perustelee ehdotustaan erityisesti asiakkaiden oikeusturvalla. Asianajajaliitto kannattaa ehdotusta lämpimästi.

Ei ole riittävää, että on säädetty velvollisuus käyttää oikeudenkäynnissä asiamiehenä tai avustajana asianajajaa tai luvan saanutta oikeudenkäyntiavustajaa. Siihen pitää olla myös käytännössä mahdollisuus. Edellä mainitsemani oikeudenkäyntiuudistus teki oikeudenkäynneistä huomattavasti aiempaa etupainotteisempia ja kalliimpia. Moni ei pääse oikeuksiinsa, kun oikeudenkäyntiin ei ole varaa.

Suomen Asianajajaliitolle vahvistettiin kaksi vuotta sitten strategia, joka perustuu liiton missiolle: Asianajaja turvaa oikeusvaltion. Strategian yksi päätavoite on: Laadukkaat asianajopalvelut ovat jokaisen ulottuvilla. Tällä tarkoitetaan jokaisen saatavilla olemista riippumatta mm. taloudellisesta asemasta tai kotipaikasta. Tällä hetkellä tämä tavoite ei keskituloisen ihmisen kohdalla läheskään aina toteudu. Ymmärrämme toki valtionalouden asettamat rajoitteet, mutta julkisen oikeusavun tulorajoja tulisi tarkistaa. Lisäksi oikeusturvavakuutusten ehdot ja vakuutusmäärät vaativat perusteellisen remontin, mutta se ei ole tässä talossa päätettävä asia. Sen sijaan täällä voidaan vaikuttaa siihen, että valtion varoista yksityiselle avustajalle maksettavan tuntipalkkion määrä nostetaan kilpailukykyiselle tasolle. Nyt se on vain noin puolet tavallisesta palkkiotasosta. Uhkana on, että ennen pitkää oikeusapujutuille ei löydy hoitajia – ainakaan asiantuntevia avustajia.

Pääkaupunkiseudun ulkopuolisista Suomen asianajajista kolmannes on yli 60-vuotiaita eli jää lähivuosina eläkkeelle. Merkittävä osa heidän työstään on oikeusapuasioita. Kun käräjäoikeusverkosto supistuu ja ansiotaso oikeusapujutuissa on suhteessa muihin asioihin yhä huonompi, on suuri riski siitä, että nuoret juristit eivät hakeudu kasvukeskusten ulkopuolelle. Saattaa olla, että viiden vuoden kuluttua kansalaisten ja pk-yritysten saatavilla ei enää ole oikeudellisia palveluja kuin suurimmissa kaupungeissa.

Asianajajaliiton valtuuskunta vahvisti tammikuussa liiton uuden oikeusturvaohjelman. Lukuisten muiden asioiden ohella siinä esitetään etäasioinnin merkittävää lisäämistä oikeudenkäynneissä. Valmisteluistuntojen osalta pitäisi olla pääsääntö, että osapuolet ja asianajajat voivat osallistua etäyhteyksin oman työpöytänsä äärestä. Tämä edistää asianajopalvelujen säilymistä niillä paikkakunnilla, joissa ei ole käräjäoikeutta. Uskomme myös, että jo lähivuosina on mahdollista aloittaa verkkovälitteinen riidanratkaisu ja ehkä virtuaalioikeudenkäynnitkin, ainakin yksinkertaisissa riita-asioissa. Rikosasioiden osalta kannatamme syyttäjävetoista esitutkintaa ja puolustuksen nykyistä parempaa osallistumista esitutkintaan.

Eräs oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin saavuttamisen este on korkeat oikeudenkäyntimaksut. Oikeusturvaohjelmassamme todetaan, että oikeudenkäyntimaksuja

ei saa enää korottaa. Päinvastoin, pienissä asioissa maksuja voisi porrastaa nykyisestä alaspäin riidan intressin mukaan.

Olen tässä puheenvuorossani esittänyt jonkin verran kritiikkiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin nykytilasta ja eräitä kehittämissuhteita. Kun nykyisessä tehtävässäni tapaan paljon asianajajia sekä muualta Euroopasta että maailman muista osista, voin kuitenkin ilokseni todeta, että oikeudenhoidon tila Suomessa on hyvä. Esitän asianajajakunnan puolesta parhaat onnittelut itsenäiselle Suomelle ja suomalaiselle oikeusvaltiolle!

 [@JarkkoRuohola](https://twitter.com/JarkkoRuohola)